

במי הבור קצה של מטלית ובלבד שתהא נקיה לגמרי, ולשימה על העין, אבל אסור לסחוט את המטלית ככל אופן.

מחלות עינים רציניות הריהן בגדר פיקוח נפש (סי' שכח, ט).

[בספר דברי חכמים (סעיף 388) מובא בשם פוסקי דורנו שאדם שעיניו כואבות מעט, מותר לזלף לו טיפות עינים מפני שהעינים נחשבות מקום סכנה. ויש לפקפק אם נמסרה השמועה בדקדוק, שהרי מבואר בגמרא שאין התר כשניכר שעושה לשם רפואה. ולכאורה צריך לומר שפוסקים אלו דיברו רק בדלקת וכד', וכמו שכתב בש"כ].

דף כט

'שני לדג – דם. שני לדם – דג' – כלומר, י כול לאכול דג או להקזי דם, אך אין זו רפואה. והכוונה למעט יום הראשון שסכנה היא לו. וכן כתוב בפסקי התוס'.

ורמו נוטריקון נתנו בדבר: **'שופך דם האדם באדם דמו ישפך' – שופך דם היום – אוכל דג מחר. ביום אכילת דג – מחר דמו ישפך (תורת חיים).**

קצת סמך לפרש שדג רפואה היא למאבד דם, במה שאמרו (בב"ב קלג: וברש"י) בבנו של יוסף בן יעזר שכשילדה אשתו הלך וקנה לה דג לצורכה.

'לכודא – בשיכרא' – רבנו חננאל (כה: וכ"ה בערוך) פרש 'כודא' – רוח האוחזת את האשה לאחר לידה.

'וייש אומרים אף קשואין... למה נקרא שמן קשואין מפני שהן קשין לכל גופו של אדם כחרבות' – מקובל להניח שהכוונה למלפפון שלנו [ה'קישואים' שלנו לא היו בתקופה ההיא בארץ ישראל]. ולא נהגו עתה להקפיד בדבר. ואין לך בענין זה אלא כפי מה שנהגו (ע' הליכות שלמה ח"א פרק שני – ארחות הלכה הערה 103).

(ע"ב) 'ההולכין לתרפות... – פולחן של ע"ז, מלשון 'תרפים' (ירושלמי). גם 'תורף' משמש כינוי לערוה (ע' ברכות כד.), דהיינו מקום טינופת (הר"ר שמעיה, בתוס' להלן לב:). והכל ענין אחד (ריטב"א שם. וכן אמרו במדרש (תנחומא ויצא יב) 'למה נקרא תרפים – לפי שהן מעשה תורף, מעשה טומאה').

'זחרס הדרייני' – מבואר בגמרא שהוא חרס הספוג ביין, שכששורהו במים יוצא היין הבלוע בו. ונחלקו בגמרא (לב:) האם נאסר השימוש בחרס עצמו, כגון לסמוך בו כרעי המטה, אם לאו. ומבואר שהאיסור שנאמר במשנה מדבר על היין עצמו היוצא מן החרס. ויש לשאול מה בא להשמיענו, הלא לכאורה הוא דבר פשוט.

ושמא בא לומר שאף על פי שעבר זמן על הבלוע, אין כאן דין 'נותן טעם לפגם' כבשאר איסורים שאם עבר על הבלוע לילה – נתיישן ונפגם ואינו אוסר את התבשיל. ואכן נפסק (בשלחן ערוך יו"ד קלז, א) לגבי שאר כלים האסורים משום יין נסך, שאין חילוק בין בני יומן לשאינן בני יומן, שכל שמתיישנים מוסיף היין טעם לשבת. (ומקור הדבר בשו"ת הרא"ש (יטו, וכו"ה בתה"ד רא), ופרש שהיין אינו דומה לתבשיל שאפילו הוא בעינו טעמו נפגם, לא כן היין, התישנותו טוב לו. ולזכר ראייה – שכלי יין, יותר שהם ישנים יותר הם טובים והיין משביח בתוכם).

ועדיין צריך באור מה חידוש יש כאן, הלא הדין של 'טעם לפגם' אינו שייך אלא לגבי טעם בלבד, ולא לגבי דבר שהוא בעין, והלא בחרס הדרייני נחשב היין כעומד בעין, כמו שמבואר בגמרא (לב:). ופשיטא שאסור (מהרב ע"ר שליט"א. ואפשר דהוה אמינא בהיותו ספוג בחרס נשתנה שמו ושוב אינו 'יין' ונפקע איסורו, שלא גזרו רבנן בזה, קמ"ל).

'נודות העובדי כוכבים וקנקניהן ויין של ישראל כנוס בהן – אסורין, ואיסורין איסור הנאה. דברי ר' מאיר' – אפשר לפרש 'אסורין' – היינות המונחים בנודות ובקנקנים, אבל הכלים עצמם מותרים בהנאה [שה'רוצה בקיומו על ידי דבר אחר' – מותר לדברי הכל כאשר האיסור אינו בעין, כדלהלן לב.]. ואפשר לפרש על הקנקנים, ומשום שדרך היין הנבלע בתוך הקנקן להיפלט, הלכך אסור למכרו לנכרים כי ודאי ישימו בו יין והרי יש תועלת והנאה מהיין עצמו, נמצא המוכר חפץ ביין שבקנקן ורוצה בקיומו [אבל שימוש אחר בקנקן, כגון להצניע בו חפצים – מותר, שאין לו שום תועלת ביין הבלוע ואינו חפץ בקיום היין כשלעצמו] (עפ"י תוס' להלן לב. ד"ה והא).

'החרצנים והזגין של עובדי כוכבים... וחכמים אומרים: לחין אסורין יבישין מותרין' – הגם שכל זמן שהם לחים אסורים, לכשנתיבשו – הותרו. ואפילו למאן דאמר (חולין קח.) 'אפשר לסוחטו – אסור', כלומר דבר שהיה מעורב בו איסור, אף אם נתבטל אותו איסור שכבר אינו נותן בו טעם, נשאר הדבר באיסורו – כבר כתבו התוס' (שם קיב. ד"ה תרי) שאם האיסור יוצא לגמרי – לכולי עלמא מותר (מהרע"ד).

'יין מגלן, אמר רבה בר אבוה אמר קרא: אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם – מה זבח אסור בהנאה אף יין נמי אסור בהנאה' – פעולת הניסוך היא יציקה ושפיכת היין לשם עבודה זרה. ונחלקו תנאים האם רק מנסך בפניה אסור (ר' יהודה בן בתירא – להלן נט.), או אף שלא בפניה (חכמים). רש"י בגטין (נב:) כתב: 'מנסך – שכשך בידו לשם ע"ז, וכך היתה עבודתה'. מבואר ששייך 'ניסוך' על ידי שכשוך גרידא (וע"ע בתור"ד מהדו"ק להלן סב.). ובחזון איש (יו"ד מז, טו) פרש שאין הטעם לאיסור היין בהנאה משום שכך צורת עבודתה, בשכשוך, שאין היין נאסר אלא מדין 'תקרובת', ואם כן מנין שגם בשכשוך נעשה 'תקרובת'? אלא אפשר שהוא איסור מדרבנן (ע"ש. וע"ע בהרחבה בשו"ת שבט הלוי ח"ב ג). בספר בית הלוי (ח"א לו, ואילך; וע"ש לב, ז) פלפל מדוע לא למדו איסור ליין שנתנסך מ'לא תאכל כל תועבה' – כל שתיעבתי לך הרי הוא בכל יאכל.

ועוד דנו אחרונים מדוע לא הזכירו לאו ד'לא ידבק בידך מאומה' שלדברי הרמב"ם קיים איסור זה גם לענין תקרובת ע"ז. ע' חזו"א על הרמב"ם הל' ע"ז ז, ב; קהלות יעקב ו, ב.

'חומץ שלנו ביד עובד כוכבים, אין צריך חותם בתוך חותם, אי משום אינסוכי – לא מנסכי' – יש לעיין האם הכוונה 'לא מנסכי' – שאין מנהגם בכך, אבל אם רואה שמנסך – נאסר, או שמא אפילו אם ינסך לא ייאסר משום תקרובת (מהרב ע"ר).

ולהלן נ. מבואר שכל שאינו כעין פנים אין נאסר משום תקרובת – כ"ה לפי' התוס' והריטב"א שם, אבל הריטב"א הביא מהראב"ד שאסור [אלא שמועיל לו ביטול]. ואולם נראה שעובדים אותה בחומץ, הרי לא גרע משבירת מקל שמבואר להלן (נא.) שנאסר, וע"ש בראשונים.

'אין צריך חותם בתוך חותם' – אבל חותם אחד צריך, כדין שאר מאכלים שחוששים להחלפה. ואפילו באיסורים דרבנן צריך חותם אחד, כדלהלן (לט.). בחילתית מורייס פת וגבינה (הג"ל).

'פשיטא, משום דאיבשיל פקע ליה איסורא?' – הגם שהיין נשתנה [וכבר כתב הר"ן שדם שבישלו מותר משום שהבישול נחשב שינוי ופקע איסורו] – לענין זה לא נחש אלא שינוי מהותי לגריעותא (כבברכות לח), ואין בכלל זה יין שנתבשל (כמבואר ברא"ש ובתוס' בשם הירושלמי). ובלאו הכי דעת רש"י (מו סע"ב) שבאיסורי הנאה כל הנעשה מהם נאסר, כי מ"מ נהנה מן האיסור. ולשיטתו לא קשה מידי.

ועוד יש לתרץ לפי מה שכתב הרא"ש (והובא להלן ל.) שבעצם טעם הגזרה – משום בנותיהן – שייך גם ביין מבושל, אלא לפי שייך כזה אינו מצוי, לכך לא גזרו בו חכמים. וא"כ זה שייך רק לענין שלא גזרו מלכתחילה על יין מבושל, אבל אם כבר נאסר, אין סברא שייפקע האיסור ממנו, שהרי טעם הגזרה שייך גם במבושל כאמור (עפ"י דובב מישרים ח"א לא. וע"ע קהלות יעקב מנחות יד ובמובא ביוסף דעת שם כא). וע"ע שו"ת מהרי"ל (קסה) לענין פת נכרים שבישלה – שאיסורה לא פקע, וכיין שבישלו. וכ"כ בשו"ת רב פעלים (יו"ד ח"ב יא) לענין פת שנאפתה בחלב, שאין לה תקנה להתיירה בבישול.

דף ל

'יין מבושל אין בו משום ניסוך... יין מזוג יש בו משום גילוי ויש בו משום יין נסך' – שיטת הרמב"ם (מאכלות אסורות יא, טז), שכל יין שאינו מתנסך על גבי מזבח – אינו מתנסך לעכו"ם ולא נאסר משום יין גויים. ולכן יין מבושל מותר, והוא הדין ליין שנתנו בו מעט דבש או מעט שאור. [והולך הרמב"ם לשיטתו במה שנראה מדבריו (תמידין ומוספין י, ז) שייך מזוג כשר לגבי מזבח, ולכך יין מזוג יש בו משום יין נסך. (עפ"י אור שמח). וכ"ה שיטת הראב"ד (ע' ט"ז יו"ד קכג סק"ג). אבל לדעת רש"י המזוג פסול לניסוך על המזבח. (וכן דעת הרא"ש, שהקשה על הרמב"ם אם כדבריו שהכל תלוי בראוי לניסוך על המזבח, מדוע יין המזוג אסור. וכן הרשב"א בתשובה (ח"א תשין) חלק על הרמב"ם מכח קושיא זו]. וכמדומה ששמעו מפי מורי רבי יהודה בר יצחק, שבארץ ישמעאל ובארץ מצרים רגילין ליתן מעט דבש ביין ותו אין נוהגין בו יין נסך' (או"ז. מובא בהגהות אשרי). והרמב"ן (הובא ברא"ש) כתב לחלוק על דעת הרמב"ם, כי אף אם תמצוי לומר שלא גזרו אלא ביין הראוי להתנסך, משום שהגזרה נסמכה על חשש ניסוך – מי אומר לנו שהם אינם מנסכים יין המעורב בו שאור ודבש, והלא הם מקריבים בנות שוח ופירות דקל שאסרתם תורה למזבח. והרא"ש חולק מטעם אחר; היות וגזרת יינם משום בנותיהם היא (כדלהלן לו:), וכי משום שהוסף בו שאור ודבש אין שייכת הגזרה?! – ואל יוכיח יין מבושל שמותר, כי אפשר הטעם לפי שאינו מצוי כל כך ומלתא דלא שכיחא לא גזרו חכמים (וגם הרמב"ן לו:). כתב סברא זו. וכ"כ הריטב"א, אבל בתוספת דבש – הלא מצוי הדבר, וכל אדם יטיל מעט דבש להפקיע עצמו מאיסור יינם ונמצאו שותים תמיד עם העכו"ם ומתיחדין עם בנותיהן – הלכך גם זה בכלל האיסור (עד כאן דברי הרא"ש וכהסבר מרן הבית יוסף יו"ד קכג). הרי שנחלקו הראשונים ביסוד איסור יין נכרי; האם עיקרו משום חשש ואפשרות ניסוך לע"ז [ומה שהוצרכו לטעם ד'בנותיהם', כי מצד הדין לא היה לנו לחוש לניסוך, שאין זה אלא מיעוט יינם, ולמיעוט אין חוששים. ועוד, לאחר שניסכו מן הסתם אינו מוכרו לישראל. רמב"ן ריטב"א ור"ן], או עיקרו משום הרחקה וחיתון, אלא שהחמירו לאוסרו בהנאה כדין יין שהתנסך. [בגליון הגרעק"א על השו"ע (קכג, ג) תמה מנין להרא"ש שייך שנגע בו גוי אסור משום בנותיהם, הלא בפשטות אין שייך חשש זה במגע נכרי ביין שלנו. אלא כיון שאסרו סתם יינם בהנאה כאילו נתנסך, ממילא החמירו אפילו במגעם מחשש ניסוך. וע"ע אבני נזר יו"ד קיג; קהלות יעקב יג; שבט הלוי ח"ב סו"י מג; חדושים ובאורים ט, ב].

'שמואל ואבלט' – אבלט הוא שמו של חכם נכרי. וחווה בכוכבים היה (רש"י שבת קנו:).

'האי חמרא דאקריים; עד תלתא יומי יש בו משום גילוי... מכאן ואילך אין בו משום גילוי' – בחולין

א. עכו"ם, לרבי יהודה (לפי המסקנא) כשר למול. ואולם יש לחוש שמא יטה הסכין ויעשנו כרות שפכה, אלא שחשש זה אינו קיים להכמים כאשר אחרים רואים אותו. ולרבי מאיר אפילו באופן זה חוששים. ואולם במומחה אין חשש זה לדברי הכל, דלא מרע נפשיה.
משמע בגמרא שרבי יהודה מצריך מילה לשמה ואעפ"כ עכו"ם כשר, כי סתם מילה לשמה (תוס'). ומדובר שישראל מצוהו למול, שעושה העכו"ם על דעת משלחו (ע' בראשונים).
לרבי יהודה הנשיא, עכו"ם פסול למול (אם משום ואתה את בריתי תשמר (דרו בר פפא בשם רב. וכן שנו בברייתא), אם משום המול ימול – המל בעצמו ימול אחרים. רבי יוחנן).
ואם מל, אין צריך לחזור ולמולו (רמב"ם). וי"א שצריך הטפת דם ברית (סמ"ג, וכ"ה ברמ"א יו"ד רסד, א).

ב. כותי; רבי יהודה פוסלו למול, מפני שעושה לשם עבודה זרה. ורבי יוסי מכשיר, שאין דין 'לשמה' במילה לדעתו.

ג. ערבי מהול וגבנוני מהול, הרי אלו כעכו"ם (שכולם נחשבים 'ערלים' ואינם בכלל 'המל' – ימול', הלכך לרבי יהודה הנשיא פסולים למול).

ד. ישראל שלא נימול – כשר למול.

מבואר בתוס' שאפילו מומר לערלות כשר למול בין לרב בין לרבי יוחנן. ורבנו אלחנן כתב שמומר לערלות פסול לשניהם (וכן הביא בית יוסף מרבנו מנוח ובעל העיטור. והרמ"א הביא מאו"ז שנסתפק בזה. וע' בשו"ת שבט הלוי (ח"ה קמו) שפסק להקל בדיעבד בזמן הזה שאם מל מוהל מחלל שבת, אין צריך לשוב ולהטיף דם בריית).

ה. אשה, לרב – פסולה למול (ואתה את בריתי תשמר, ואשה לאו בת מילה. ולפי זה צריך לומר שצפורה לא מלה בעצמה אלא ע"י שליח או רק התחילה המילה ומשה גמרה). לרבי יוחנן – כשרה (שדורש מהמול ימול לפסול עכו"ם, ואשה כמאן דמהילא דמיא).
נחלקו הפוסקים כמי הלכה; הרמב"ם, בה"ג, רי"ף ושו"ע פסקו להכשיר; הסמ"ק, סמ"ג ומרדכי ורמ"א פוסקים שאשה לא תמול.

דף כט

מד. מהן ההלכות הנוגעות לתספורת ישראל אצל עכו"ם ועכו"ם אצל ישראל?

לדעת רבי מאיר, אסור לישראל להסתפר מעכו"ם אפילו במקום שהרבים מצויים שם, שחשוד הוא על שפיכות דמים. והכמים אוסרים רק בינו לבינו (ובכלל זה מקום שמזדמנים שם אנשים לעתים אך אינם רגילים שם כל כך, שמשום יחוד בעלמא לא היה לאסור. תוס'), אבל ברה"ר מותר.
ואם נוהג גינוני חשיבות, שרואה במראה כדרך הנכבדים המקפידים על התספורת – מתירא העכו"ם להורגו, ומותר.

פסקו התוס' הלכה למעשה כר' מאיר לאסור אפילו ברשות הרבים, כדמשמע ממעשה דרב חנא – אא"כ רואה במראה. ודוקא בתער שמצוי להזיקו בקלות, אבל במספרים שאין מצוי בהם ההזק – מותר כשיש עמו אחר.

ישראל המספר עכו"ם, אסור לו לשייר בלוריתו ולתקנה (מפני שהוא מגדלה לעבודת כוכבים. רש"י), אלא כשמגיע למקום הבלורית, שומט את ידו בריחוק שלשה אצבעות ממנה לכל רוח.

מה. א. מהו מקור איסור הנאה מיין נסך?

ב. חומץ ויין מבושל של נכרים, האם מותרים או אסורים?

ג. חומץ ויין מבושל שלנו הנמצאים ביד נכרי – מה דינם?

א. אשר חלב זבחימו יאכלו, ישתו יין נסיכם – מה זבחימה אסורים בהנאה [שלמדנו ממת (זבחי מתים), ומת מעגלה ערופה (שם – שם), ועגלה מקדשים (כפרה' כתוב בה)], אף יין אסור בהנאה. גזרו חכמים על סתם יינם לאסרו באיסור הנאה [משום בנותיהם] כיון שנתנסך. יש אומרים שבזמן הזה הואיל ואין מנסכים לעכו"ם, מגעם ביין שלנו אינו אסור בהנאה אלא בשתיה. ויש מתירים בהנאה רק במקום הפסד (ע' יו"ד קכג, א).

ב. חומץ או יין מבושל, אם בעודם יין רגיל היו ברשות הגוי – אסורים, שודאי לא פקע איסור היין בהחמצתו ובבישולו. ואם לאו – מותרים.

רבנו תם הורה למעשה לאסור חומץ [והקפיד על הוראת רבנו משולם להתירו], מפני שאיננו בקיאים בטיב הגדרת חומץ ויין, שהדבר משתנה לפי טעמים של האנשים וכו'. ומאותו הטעם הורה לאסור יין העשוי מבוסר שנגע בו עכו"ם, הגם שמצד הדין היוצא מן הבוסר הריהו כמים ולא כיון הראוי לניסוך.

ג. חומץ ויין מבושל שלנו הנמצאים ביד עכו"ם – מותרים בחותם אחד [שהרי אין מנסכים אותם, וגם אין חוששים שטרח להחליף ולזייף החותם], אבל ללא חותם – חוששים שהחליפם ביין שלו.

דף ל

מו. א. משקה או תבשיל המעורב בו יין – האם יש לאסרו משום יין נכרים?

ב. יין מזוג – האם אסור משום ניסוך?

ג. יין שהקרים (החל להחמיץ) – האם אסור משום ניסוך?

א. משקה או תבשיל שיש בו יין, אם עכו"ם הכינו – אסור משום היין האסור המעורב בתוכו. אבל אם הוא של ישראל – שוב אינו נאסר במגע הנכרי, שהרי אין מנסכים אותו במצב זה. ריצב"א אמר: דוקא אם אין היין ניכר בעין, אבל כשמימים אותו בשומין או בחרדל – יש לחוש למגע עכו"ם לפי שהוא בעין. 'וכן הלכה למעשה' (תוס'). והורו פוסקים שכגון יין הנמצא בסלט פירות ונכרי טעם ממנו – מותר. אבל יין המעורב במשקים אחרים, וחלק היין מהוה ששית מכלל המשקה, אז נכנס הדבר לחשש יין נסך (דברי חכמים יו"ד פרק ד, מהגרח"פ שינברג שליט"א).

ב. יין מזוג, יש בו משום יין נסך.

ודוקא כשיש לו טעם יין, אבל פחות מכן – אינו נאסר במגע נכרי (עפ"י הרא"ש).

ג. יין שהקרים; עד שלשה ימים – אסור, לאחר מכן – מותר. (ור"ת החמיר למעשה בחומץ כנ"ל).